

В.П. Кудряшов

Доктор економічних наук, професор

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ДОХОДІВ У 2005 РОЦІ

Важлива роль у проведенні регулювання економічного і соціального розвитку країни належить бюджетній політиці. В ході її реалізації враховуються різні фактори: гострота соціальних проблем, тенденції розвитку бізнесу, інвестиційна активність, становище в грошово-кредитній сфері, відкритість економіки тощо. За умов низького рівня життя громадян бюджетна політика орієнтується, в першу чергу, на підтримку малозабезпечених верств населення, підвищення оплати праці зайнятих і збільшення їх частки у ВВП.

Разом з тим треба враховувати, що фінансування розширених соціальних програм передбачає збільшення ресурсів державного бюджету. Такі результати досягаються шляхом забезпечення зростання обсягів бюджетних доходів або залучення позик. Як перший, так і другий важелі мають певні межі, оскільки впливають не тільки на розвиток державного сектора, а й на економіку в цілому. В останні роки обсяги доходів зведеного бюджету України накопичувалися досить високими темпами. Це стосується як запланованих параметрів, так і їх фактичного виконання (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників доходів зведеного бюджету України (без офіційних трансфертів), млн грн

Показники	2000	2001	2002	2003	2004
План з урахуванням змін	42323,0	62066,1	65153,9	69175,7	82624,4
Фактично виконано	49118,0	54034,6	61954,3	75285,8	91521,8
Виконання, %	116,1	88,5	95,1	108,8	110,8
Зростання до попереднього року (фактичне виконання), %	—	111,8	112,8	121,5	121,6

Джерело: Звіт про виконання доходів зведеного бюджету України за 2004 рік / Міністерство фінансів України. — К., 2005. — С. 11.

За період з 2000 до 2004 рр. обсяги планування та фактичного виконання доходів зведеного бюджету України помітно зросли. Зокрема, на 2004 р. було заплановано доходів у 1,95 разів більше, ніж в 2000 р., а фактичне їх виконання збільшилося на 86,33 %. Забезпечено досягнення щорічних приростів фактичного виконання доходів до відповідного рівня попереднього року. Зростання темпів приросту бюджетних доходів спостерігалось у 2003–2004 рр.

Збільшення обсягів доходів зведеного бюджету та забезпечення темпів їх приростів здійснювалося за умов достатньо високих показників динаміки ВВП. Зокрема, у 2000 р. вони склали 30,4 %, у 2001 — 20,1 %, у 2002 — 10,6 %, у 2003 — 18,4 % і в 2004 р. — 29,4 %. Слід зазначити також, що темпи збільшення доходів зведеного бюджету у 2002 та 2003 рр. перевищували прирости ВВП¹.

За розрахунками фахівців Інституту економіки і прогнозування НАН України, за дев'ять місяців 2005 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року при номінальному прирості ВВП на 23 % (61 млрд грн), приріст бюджетних надходжень досягав 48,3 % (31 млрд грн), а валових наявних доходів населення – 39,7 % (55,2 млрд грн). Що ж стосується такого показника, як соціальна допомога населенню, то він збільшився на 88 % (28 млрд грн)².

Динаміка зазначених показників відображає тенденцію до збільшення обсягів ресурсної бази зведеного бюджету. Такі результати слід оцінювати позитивно, оскільки в умовах формування ринкової економіки завдання державного регулювання ускладнюються, а тому обсяги фінансування функцій держави зростають. Разом з тим треба звернути увагу на зміну часток бюджетних доходів відносно ВВП. Такий аналіз дає підстави для обґрунтування висновків щодо впливу державної політики доходів на макроекономічний розвиток країни (табл. 2).

Таблиця 2

Формування доходів Державного бюджету України, % до ВВП

Назва бюджету	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (перше півріччя)
Зведений бюджет	26,2	25,8	27,4	28,2	26,5	33,8
Державний бюджет	18,8	18,4	20,1	20,6	20,4	26,5
Місцеві бюджети	10,9	12,2	12,5	12,8	11,5	12,5

Джерело: Бюджет України 2004. – Статистичний збірник / Міністерство фінансів України. – К., 2005. – С. 20–21, 44, 46; Економічний огляд. Аналіз показників і тенденцій. I квартал – I півріччя 2005 року. – К.: Інститут фінансової політики. – С. 21.

Дані таблиці свідчать про збільшення частки доходів зведеного бюджету у ВВП в останні роки. Така тенденція не має прямолінійного характеру. В окремі періоди (2001, 2004 рр.) спостерігалось зменшення величини цих показників, а у 2004 р. відбувалося зменшення частки доходів зведеного, державного, а також місцевих бюджетів відносно ВВП. Таким чином, мало місце послаблення фіскального навантаження.

Дещо відмінною є тенденція зміни частки місцевих бюджетів у ВВП. Вона також зростає, але нижчими темпами. У 2004 р. величина такого показника навіть скоротилася, а у 2005 р. (перша половина року) рівень доходів місцевих бюджетів до ВВП у порівнянні з 2003 р. зменшився і досягнув рівня 2002 р. Отже, тенденція до децентралізації у формуванні бюджетних доходів, що відзначалася до 2003 р., призупинилася.

Суттєві зміни в політиці доходів було запроваджено в березні 2005 р. Доходи державного бюджету на 2005 р., згідно з показниками, затвердженими Законом України №2505-IV від 25 березня 2005 р., збільшено до 106,135 млрд грн. Це на 19,62 млрд грн більше, ніж було встановлено Законом №2285-IV від 23 грудня 2004 р. (86,517 млрд грн). Збільшення складає 22,68 % від показників, передбачених першим варіантом закону. А в порівнянні з 2004 р. (фактичні обсяги виконання склали 70,274 млрд грн) це на 35,861 млрд грн більше, або на 51,05 %, від досягнутого рівня.

Частка доходів державного бюджету відносно ВВП у 2004 р. (фактичне виконання) становила 20,4 %. За варіантом бюджету, прийнятим у грудні минулого року, вона мала зменшитися до 19,84 %. Згідно із Законом “Про Державний бюджет на 2005 рік” (№2505) таку частку передбачалося збільшити до 24,34 %. Зростання загальної суми доходів бюджету в 2005 р. забезпечувалося шляхом збільшення податкових та неподаткових надходжень. Разом з тим (порівняно з 2004 р.) зменшувалися обсяги доходів від операцій з капіталом, надходжень до цільових фондів та офіційних трансфертів.

На 2005 р. було заплановано найбільш суттєвий приріст податкових надходжень: на 28,33 млрд грн (до рівня 2004 р.), або на 63,17 %. У порівнянні з варіантом бюджету-2005, прийнятим у грудні 2004 р., він повинен був збільшитися на 11,36 млрд грн. Темпи зростання податкових надходжень мали перевищувати приріст ВВП в 2005 р. у 2,42 раза. Таким чином, у 2005 р. було взято курс на посилення ролі бюджетного регулювання соціального розвитку в Україні. Це обумовлено необхідністю вирішення гострих соціальних проблем, що накопичилися в останні роки.

Основою посилення державних функцій стали заходи податкової та бюджетної політики. До них, зокрема, належать:

1. Розширення бази оподаткування шляхом зменшення пільг, що були запроваджені в СЕЗ і ТПР, а також в окремих галузях економіки (АПК, літакобудування, вугільна промисловість та ін.).
2. Зміни в підходах до проведення податкового адміністрування (запровадження стимулів для збільшення добровільної сплати платниками податкових зобов'язань, посилення боротьби з незаконними операціями, що спрямовуються на необґрунтовану мінімізацію податкових платежів тощо).
3. Зменшення ввізного мита з метою забезпечення зростання імпортованої продукції.
4. Посилення контролю за фінансовими операціями державних підприємств та господарських товариств з державною участю з метою збільшення неподаткових надходжень до державного бюджету.

Показовою є ситуація зі сплатою податків, що склалася в Донецькій області. За оцінками фахівців ДПА України, за останні кілька років зростання виробництва становило тут 12–18 % на рік. А за підсумками 10 місяців 2005 р. падіння склало 9,7 %. В той же час показники рівня податкових надходжень виявилися досить високими. Пояснюється це тим, що податківцям “вдалося частково витягти “тіньовиків” на світло, примусивши сплачувати податки”. Цього досягнуто за рахунок удосконалення роботи, передусім, з великими платниками податків. Виявилось, що бюджетоутворюючі підприємства (а їх в Донецькій області понад 200) не зменшували обсягів виробництва, а лише уповільнили темпи їх зростання. Характерним є те, що такі результати були отримані не шляхом застосування примусових засобів, а в ході “серйозних розмов” з керівниками підприємств³.

За свідченням спеціалістів Державної митної служби України, зменшення ставок мита та реалізація програми “Контрабанда – стоп!” привели до того, що митні надходження до державного бюджету в 2005 р. зросли вдвічі. Таких

же приростів досягнуто в справлянні ПДВ. Установлення середньозваженої ставки імпорتنих тарифів у 5 % сприяє зменшенню контрабанди, а також забезпечує збільшення надходжень до бюджету. Разом з тим за окремими товарними позиціями проведено занадто значне зниження ставок мита. А це негативно позначається на вітчизняному виробництві⁴.

Збільшення податкових надходжень до Державного бюджету в 2005 р. забезпечувалося переважно за рахунок внутрішніх податків і зборів. За планом їх приріст має збільшитися майже вдвічі. Передусім таких результатів передбачено досягнути за рахунок скасування податкової дискримінації, коли одні суб'єкти підприємництва платили податки, а інші – ні. Разом з тим виявилось, що для окремих видів підприємницької діяльності (прикладом може слугувати мале підприємництво) податкове навантаження було збільшено.

Фактичне наповнення доходів зведеного бюджету в 2005 р. здійснювалося досить високими темпами. За даними НБУ, частка доходів зведеного бюджету у ВВП в січні досягла 28,5 %, у лютому – 33,3 %, в березні – 33,9 %, у квітні – 33,6 %, в травні – 39,45. У середньому за січень–травень 2005 р. їх питома вага становила 34,0 %. За розрахунками Міністерства фінансів України, відношення доходів зведеного бюджету України до ВВП за січень–червень 2005 р. становило 33,73 %⁵.

За дев'ять місяців 2005 р. частка доходів зведеного бюджету України досягла 32,8 % відносно ВВП. Видатки зведеного бюджету з урахуванням кредитування, за виключенням погашення, становили 30,8 % до ВВП. Профіцит зведеного бюджету за січень–вересень складав 2 % до ВВП. Доходи Державного бюджету (з урахуванням взаємовідносин з місцевими бюджетами) становили 25,9 % до ВВП, а видатки (включаючи кредитування за вирахуванням погашення) – 24,8 %⁶.

За вісім місяців 2005 р. доходи зведеного бюджету України досягли 84,0 млрд грн, або 33,3 % до ВВП. Разом з тим рівень виконання доходів зведеного бюджету дорівнював 62,3 % від плану на рік і був найменшим за останні 5 років. Частка перерозподілу ВВП через зведений бюджет у серпні становила 36,5 % (торік – 26,3 %). Звертає на себе увагу нерівномірність підвищення частки доходів і видатків бюджету у ВВП протягом восьми місяців 2005 р. Динаміку таких показників наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка показників виконання зведеного бюджету України у 2005 р., % до ВВП

Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Січень-серпень
Доходи	28,5	33,5	33,8	33,7	39,4	32,6	28,1	36,5	33,3
Видатки	22,3	31,4	30,8	35,9	33,7	39,5	25,1	26,3	30,5

Джерело: Бюлетень Національного банку України, 2005. – №11. – С. 9–10.

Аналіз даних таблиці дає можливість зробити висновок про значне посилення ролі державного сектора в складі фінансової системи України. Фактичне виконання доходів бюджету у 2005 р. навіть перевищило заплановані показники. Проте виявилось, що, з одного боку, воно є недостатнім

для проведення соціально-економічних перетворень, з іншого — такі явища призвели до суттєвого зниження темпів приросту економіки. Це стало результатом змін як в політиці видатків, так і формування доходів.

Доходи бюджету в 2005 р. збільшувалися більш високими темпами, ніж ВВП. Крім вищезазначених факторів слід врахувати і інші причини. Передусім це — збільшення сум переplat з податків і зборів. Певну роль відіграло інфляційне оподаткування. Ще однією причиною стало нарощування обсягів невідшкодованого ПДВ. Таким чином, збільшення показників досягнуто значною мірою за рахунок факторів, безпосередньо не пов'язаних з економічним ростом.

Бюджетна політика має враховувати стан фінансування соціальних програм, що здійснюються державними позабюджетними соціальними фондами. У випадках, коли їх баланси зводяться з дефіцитом, збільшується тиск на державний бюджет. Адже зменшення соціальних виплат не можна допустити з огляду на складну соціальну ситуацію в Україні. Розглянемо формування державних доходів з урахуванням коштів, що надходять до державних цільових фондів (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка показників зведеного бюджету з урахуванням даних Пенсійного фонду України та інших фондів соціального страхування, % до ВВП

Показники	2001	2002	2003	2004
Доходи	35,5	38,2	38,7	37,7
Видатки з кредитуванням	36,3	37,6	38,8	41,1
Дефіцит (+), профіцит (—)	0,7	—0,6	0,1	3,7

Джерело: Бюджет України 2004. Статистичний збірник / Міністерство фінансів України. — Київ, 2005. — С.27.

Обсяг ресурсів державних позабюджетних цільових фондів в останні роки значно збільшився. Так, видатки Пенсійного фонду України на 2005 р. мають перевищити 61 млрд грн, або скласти понад 57 % доходів державного бюджету. Власними доходами такі видатки покриваються лише на 71,7 %. Що ж стосується залишку (а це — 17,3 млрд грн), то він фінансується за рахунок державного бюджету. Такі витрати досягають 15,1 % загальних видатків держбюджету. На покриття дефіциту Пенсійного фонду спрямовується 11,9 млрд грн⁷.

Такий стан державних фінансів передбачає значне навантаження на Державний бюджет України. Причиною цього стала недостатньо виважена податкова політика. У 2005 р. вона не забезпечувала необхідних надходжень до державних цільових фондів з метою фінансування соціальних програм. Отже, ситуація, що склалася, вимагає посилення заходів з виведення оплати праці з тіні, а також збільшення середньої заробітної плати. Важливим в цьому напрямку є обґрунтування та прийняття єдиного соціального податку та запровадження його в практику, починаючи з 2007–2008 рр.

Ще одним важливим наслідком бюджетної політики у 2005 р. стало збільшення частки державного бюджету у ВВП. У період з 2000 до 2004 рр. відзначалося її зростання, за винятком незначного зменшення у 2004 р.

Слід відмітити, що у першому півріччі 2005 р. відбулося значне збільшення частки державного бюджету у ВВП (на 6,1 в.п.). Така тенденція відображає зміцнення ролі державного бюджету в складі зведеного бюджету України.

Так, уже в I кварталі 2005 р. доходи зведеного бюджету порівняно з аналогічним періодом минулого року зросли на 45,4 %, а доходи державного бюджету перевищили минулорічні показники на 62 %. Таких результатів досягнуто в ході виконання передбачених заходів, зокрема, це програма “Контрабанда – стоп” (забезпечено надходження до бюджету додаткових доходів у розмірах 1,3 млрд грн). Дивідендні доходи від державних корпоративних прав збільшуються та мають досягти 6,4 млрд грн (у 2004 р. – менше 1 млрд грн). Прийнято рішення про обов’язкове перерахування державними підприємствами до державного бюджету 50 % чистого прибутку. Минулого року такий показник складав 15 %. А насправді підприємствами до бюджету було сплачено 0 %⁸.

З метою запобігання негативним наслідкам бюджетної політики першої половини 2005 р. розглядається можливість поновлення пільг для розвитку таких високотехнологічних галузей, як машинобудування, літакобудування, легка промисловість та ін. Потребує удосконалення система спрощеного оподаткування. Гострою є проблема нарахувань на фонд оплати праці. Їх частка є занадто високою. Зниження ставок такого оподаткування може дати позитивні імпульси для розвитку підприємницької діяльності та зменшення обсягів тіньової економіки.

Проте термінове реформування такого порядку може мати і негативні сторони. Результатом, скоріше за все, стане загострення проблем, пов’язаних з формуванням доходів соціальних фондів. Не виключено, що за таких умов значна частка навантаження буде переведена на застрахованих осіб. За попередніми розрахунками, для найманих працівників такі новації можуть повернутися зменшенням доходів у вигляді заробітної плати.

Досвід Росії засвідчує, що зменшення навантаження на фонд зарплати з 36 до 26 %, що було зроблено в останні роки, не сприяло помітному виведенню доходів з тіні. Збільшилися обсяги дефіциту коштів державних позабюджетних фондів соціального страхування. Зокрема, у 2006 р., за розрахунками російських вчених, він сягне 300 млрд грн, що майже вдвічі більше видатків федерального бюджету на соціальні програми в поточному році. Треба врахувати, що уже в 2005 р. у Росії соцфонди датувалися з федерального бюджету⁹.

Особливої уваги потребує визначення раціональних підходів до управління державними корпоративними правами. Метою такої політики може бути збільшення бюджетних надходжень, нарощування активів державних підприємств (шляхом реінвестування), проведення додаткових емісій та передача частки акцій у державну власність. Вимоги збільшення відрахувань прибутків державних підприємств або товариств з часткою державного капіталу до бюджету (у вигляді дивідендів), з одного боку, є фактором зростання бюджетних доходів, з іншого – такі заходи гальмують фінансовий розвиток підприємств з державною часткою капіталу. Блокується проведення додаткових емісій корпоративних прав. Випуск та розміщення облігацій для

таких суб'єктів також виявляються проблематичними. За цих умов вимоги до зростання відрахувань з прибутку є фактором, що стримує розвиток підприємств і, в першу чергу, їх інвестиційної діяльності.

Потребують кардинального вирішення питання розмежування доходів між різними ланками бюджетної системи. Динаміку показників доходів державного та місцевих бюджетів в останні роки наведено в табл. 5.

Таблиця 5

**Доходи і видатки Державного та місцевих бюджетів
у складі зведеного бюджету України, %**

Показники	2000	2001	2002	2003	2004
Доходи:					
– державного бюджету	70,9	67,7	68,6	70,0	75,1
– місцевих бюджетів	29,1	32,3	31,4	30,0	24,9
Видатки:					
– державного бюджету	64,7	59,7	58,9	58,6	62,2
– місцевих бюджетів	35,3	40,3	41,1	41,1	37,8

Джерело: Бюджет України 2004. Статистичний збірник / Міністерство фінансів України. – Київ, 2005. – С. 24.

У 2005 р. доходи місцевих бюджетів збільшилися. Суми трансфертних платежів у I кварталі 2005 р. зросли (у порівнянні з відповідним періодом 2004 р.) з 3,67 до 3,74 млрд грн, їх частка у доходах зменшилася з 42 до 38 %. Що ж стосується інших податків і зборів, то вони не зазнали суттєвих змін. Скорочення частки трансфертних платежів супроводжувалося збільшенням суми дотацій місцевим бюджетам на 26,8 %, а величина наданих субвенцій (у порівнянні з березнем минулого року) зменшилася більш, ніж у півтора раза. В цілому доходи місцевих бюджетів зросли (проти березня 2004 р.) на 13,4 %. В основному такий приріст було забезпечено за рахунок збільшення власних доходів на 31,2 %¹⁰.

Обсяги дохідної частини місцевих бюджетів не зазнали суттєвих змін. З точки зору зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів вона все ще є нераціональною. Значна частка доходів формується у вигляді дотацій та субвенцій з державного бюджету. Програмою діяльності уряду передбачено проведення чіткого розмежування доходів і видатків між державним та місцевими бюджетами. Частка місцевих бюджетів у структурі витрат зведеного бюджету має збільшитися. Але мова ведеться не про збільшення власних доходів місцевих бюджетів. Передбачається удосконалення методичних засад розподілу субвенцій капітального характеру між територіями та упорядкування розрахунку нормативів бюджетної забезпеченості. Такі підходи можуть дати позитивні результати у короткостроковому періоді. Проте на довгострокову перспективу потрібна докорінна перебудова системи формування та розподілу доходів між різними ланками бюджетної системи України.

Аналіз показників табл. 5 дає можливість зробити такі висновки. До 2002 р. частка доходів Державного бюджету у складі зведеного бюджету Украї-

ни зменшувалася. Що ж стосується місцевих бюджетів, то тут спостерігалось зростання їх питомої ваги. Це було характерним (за деяким виключенням) і для видаткової частини. Починаючи з 2003 р. відбувається зростання ролі державного бюджету та зменшення значення місцевих бюджетів. У 2004 р. така тенденція посилилася. Вона тривала і у 2005 р.

За розрахунками спеціалістів Верховної Ради України, доходи місцевих бюджетів потребують суттєвого збільшення. Зокрема, необхідним є збільшення фінансування зарплати бюджетникам (5 млрд грн); забезпечення компенсації пільг державним підприємствам з проведення плати за землю (в обсягах близько 1 млрд грн), продовження робіт з газифікації сіл, будівництва місцевих автодоріг і сільських шкіл (близько 1,3 млрд грн). Всього місцеві бюджети потребують збільшення доходів на суму понад 7,5 млрд грн¹¹.

Динаміка макроекономічних показників у 2005 р. відображає тенденцію у розподілі ВВП на користь малозабезпечених верств населення. Такі зміни позитивно впливають на вирішення складних соціальних проблем. Разом з тим зменшення темпів економічного зростання обмежує нарощування позитивних тенденцій в майбутні періоди. З огляду на це, досить важливою є проблема спрямування розширених соціальних виплат з бюджету на розвиток вітчизняної економіки. Потребують поглибленого обґрунтування напрями стимулювання витрачання коштів населення на розвиток українських товаровиробників, а також активізація інвестиційної спрямованості заощаджень.

Аналіз формування бюджетних доходів у 2005 р. дає підстави зробити такі висновки:

1. В останні роки відзначалося зростання ресурсної бази зведеного бюджету України. Найвищими його темпи були у 2005 р. При цьому таких результатів досягнуто за умов зниження приросту ВВП. Збільшувалася і частка бюджетних доходів відносно ВВП.
2. Збільшення доходів зведеного бюджету забезпечено в основному шляхом розширення бази оподаткування, покращання податкового адміністрування, зменшення ставок митних платежів, посилення державного контролю за діяльністю господарських товариств з державною часткою капіталу. Певну роль у даному процесі відіграли і фактори, прямо не пов'язані з економічним ростом (переплати, скасування податкових пільг, посилення навантаження на малий бізнес тощо).
3. Забезпечення приростів бюджетних надходжень протягом 2005 р. здійснювалося нерівномірно. Але в цілому доходи зростали більш високими темпами, ніж ВВП. Такі факти відображають тенденцію до посилення ролі державного сектора у складі фінансової системи України.
4. Збільшення доходів, одержаних за рахунок зазначених факторів, не можна вважати стабільними джерелами поповнення бюджету. Разом з тим їх не можна відносити до вичерпаних. Особлива роль в нарощуванні бюджетних надходжень належить проведенню детінізації доходів.
5. Важливою є проблема фінансування дефіциту державних соціальних фондів. Різке збільшення соціальних видатків, спрямованих на підвищення доходів громадян, у формі пенсійного забезпечення та

бюджетних трансфертів, стало основою порушення балансу надходжень та видатків Пенсійного фонду України. В результаті виникла необхідність його датування за рахунок коштів державного бюджету. Такий порядок зменшує можливості бюджетного стимулювання економічного розвитку.

6. Збільшення частки державного сектора в структурі ВВП відображає тенденцію зростання фіскального і, перш за все, податкового навантаження. Такі зміни є доцільними тільки у разі, якщо вони досягаються за рахунок розширення бази оподаткування, але без підвищення навантаження на сумлінних платників.
7. Зростання частки прибутків (державних підприємств та господарських товариств з державним капіталом), що перераховується до державного бюджету, мало позитивні наслідки з позиції наповнення бюджетних доходів. Але такі рішення призвели до обмеження розвитку державного підприємництва.
8. Наслідком проведення бюджетної політики у 2005 р. стало зростання ролі державного бюджету у фінансовій системі України. Такі зміни збільшують можливості фінансування соціальних програм. Разом з тим у довгостроковому періоді структура державних фінансів потребує реформування в сторону зменшення частки державного бюджету.
9. Нераціональним є розподіл податкових надходжень між різними ланками бюджетної системи. Спостерігається тенденція до послаблення ролі власних доходів місцевих бюджетів. Доцільним є проведення заходів, спрямованих на їх зміцнення.

¹ *Моніторинг* макроекономічних та галузевих показників / Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції. – Вип. 3. – 2005. – С. 10.

² *Крючкова І.* Анатомія гальмування. – Дзеркало тижня. – 2005 р. – №46.

³ *Негмадзян Н.* Донецький парадокс? // Вісник податкової служби України, 2005. – № 45. – С. 2–4.

⁴ “*Полная либерализация, свободная торговля в чистом виде нам не нужны*”. Импортеры заплатят в декабре пошлин на три миллиарда гривен – таможня постарается // *Экономические известия*. – 2005. – № 190.

⁵ *Бюлетень* Національного банку України. – К., 2005. – №8. – С. 9; Статистичний збірник / Міністерство фінансів України. – Київ, 2005. – С. 36.

⁶ *Економіка* України за січень–жовтень 2005 року // Урядовий кур’єр. – 2005. – №224.

⁷ *Як можна зменшити дефіцит Пенсійного фонду?* // *Голос України*. – 2005. – № 223.

⁸ *Сто днів* народної влади // Урядовий кур’єр. – 2005. – № 88; *Экономические известия*. – 2005. – № 38 (136).

⁹ *Внебюджетные* фонды поразил дефицит // *Экономика и жизнь*. – 2005. – № 14. – С. 39.

¹⁰ *Бюджетний огляд*. Оперативний. Січень–березень / Інститут фінансової політики. – К.: ІФП, 2005.

¹¹ *Сами мы* – местные. Владимир Литвин пообещал градоначальникам стясти с правительства дополнительные средства на финансирование местных бюджетов // *Экономические известия*. – 2005. – № 176.